

### Iz moje koncilske bilježnice

#### ODNOS CRKVE PREMA PRAVOSLAVNIMA I ATEISTIMA KOD NAS

*Kod nas se na sasvim poseban i veoma interesantan način susreću u dnevnom životu katolička crkva s pravoslavnom crkvom i s ateistima.*

*Taj posebni položaj crkve kod nas, određivao je moje stavove u teološkoj pripremnoj komisiji, u doktrinalnoj koncilskoj komisiji i skoro u svim govorima koje sam imao u samoj koncilskoj dvorani.*

*Nisam našao ni jednu idejnu struju, koje su se pojavljivale u koncilu ili u komisijama, kojoj bi se bio mogao u svemu priključiti. Stoga sam na-*



*G. prota Marko Plavša čita odlomak iz Sv. pisma prigodom završetka molitvene osmine za sjedinjenje kršćana u splitskoj katedrali.*

stupao samostalno, nekada pristajući uz tradicionalna mišljenja, a nekada sam opet tražio nove puteve prema svojim mogućnostima.

Naše jugoslavenske biskupske konferencije nisu se sastajale, da bi zajednički prodiskutirale probleme od zajedničkog interesa pa smo mi biskupi Jugoslavije skoro uvijek nastupali svaki za sebe. Tome je bio uzrok, mislim, što nismo imali ni jednog našeg koncilskog perita koji bi nas mogao pomagati, da zauzimamo zajedničke stavove. O. Karlo Balić i O. Vitomir Jeličić, franjevci i O. Vodopivec, slovenski svećenik, bili su doduše pravi koncilski periti, ali oni nisu bili povezani s nama: oni su bili rimski teolozi. Šteta doista da ni zagrebački ni ljubljanski bogoslovski fakulteti nisu bili na koncilu službeno zastupani.

Stoga nam nije preostajalo ništa drugo, nego da svaki od nas, prema svojim mogućnostima, nastupamo samostalno.

Smatrao sam se nekako obaveznim, da zauzimam stanovišta u raznim velikim koncilskim pitanjima, jer sam bio član najvažnije koncilске komisije. Nekada je za mene to nastupanje bila velika žrtva, kao npr. u raspravi u odnosu papinskog primata i biskupskog kolegijaliteta. Taj sam nastup, u kojem sam iznio iskreno svoje mišljenje, koje je u meni dozrijevalo tokom pripremnog predkoncilskog rada i poslije tokom koncila, iznio zamoljen od velikih auktoriteta.

Čitav rad sam koncila pratio svojom bilježnicom, pa evo ovdje nešto iznašam kao neko svjedočanstvo.

Činilo mi se je, npr., da je za crkvu u Jugoslaviji do presudne važnosti da se nedvoumno utvrdi biskupski kolegijalitet u kontekstu papina primata. Kada je bila rasprava 1963. o ekumenizmu govorio sam u prilog biskupskog kolegijaliteta. Sjećam se dobro kako mi je, nakon toga interventa, došao na moje mjesto biskup Namure-a Mons Charu A., kasnije izabrani potpredsjednik doktrinalne komisije, i čestitao mi što sam se odlučno zauzeo za biskupski kolegijalitet. Ja sam tada govorio u prilog potencijalnog biskupskog kolegijaliteta, koji sam tim imenom tada i nazvao. Ali tada rasprava nije bila došla do te distinkcije pa sam se, u tom času, slagao s kolegijalistima, a našao se, da se tako izrazim, s druge strane barikada, od tradicionalista, koji su se borili protiv bilo kakovog kolegijaliteta. U tom času sam bio pohvaljen čak i od Informations catholiques.

Za mene je kolegijalitet bio veoma važan s ekumenskog razloga, jer je u pravoslavnoj crkvi kolegijalitet biskupa jedini vrhovni nosilac crkvene vlasti pa nas to približuje pravoslavnima.

Međutim 1964. rasprava je došla do toga, da je trebalo izabrati između osobnoga i kolegijalnog primata papina pa sam ja naravno izabrao onaj prvi, koji se je baš slagao s mojim mišljenjem o potencijalnom kolegijalitetu.

I tako je dne 21. XI 1964. izglasan biskupski kolegijalitet kao vrhovni nosilac vlasti u crkvi, ali u kontekstu papina osobnog primata, kako sam već i tumačio u našem Vjesniku. To je bio možda najveći dan čitavoga sabora, kada je rečeno u Noti eksplikativi, da kolegij biskupa IZVRŠAVA vrhovnu vlast u crkvi prema diskreciji papinoj, to jest kada papa osobno nađe za zgodno ili potrebno da kolegij tu vlast izvršava.

Mi smo biskupi Jugoslavije uvijek lijepo govorili o pravoslavnoj crkvi u saboru. To je povijesna činjenica. Stoga sam, sa svoje strane, nastojao približiti se teoriji o kolegijalitetu biskupa koliko sam mogao više. O tome sam bio dao studiju, kao svoj votum, još u pripravnoj teološkoj komisiji.

Ovdje mogu spomenuti da je moj predšasnik iz početka 17. stoljeća, Marko Antun De Dominis, bio napisao knjigu u prilog kolegijaliteta biskupa kao jedinog nosioca vrhovne vlasti u crkvi pa je zbog toga bježao u Englesku i napokon svršio kao utamničenik u Andeoskoj tvrđavi u Rimu, a tijelo mu je bilo spaljeno, nakon smrti, kao heretiku, na rimskim ulicama.

Dakle splitska je biskupija imala i svoju tradiciju s obzirom na tu nauku.

Najviše me je boljelo, kada bih opazio ili čuo, da nas jugoslavenske biskupe drugi biskupi smatraju nekako izvan svoga kulturnog zapadnog kruga. Jednom mi je neki biskup rekao: »Pa vas se shema »Crkva u suvremenom svijetu« ništa ne tiče.« Od svih Slavena mi smo bili najmanje poznati Zapadu. A ipak je bilo na koncilu 25 biskupa iz Jugoslavije. Mi smo se namećali malo po malo svojim brojem tako, da je napokon, kako mi se čini, koncil uzeo do znanja da u Jugoslaviji postoje katolici. To se osobito tiče Francuza. Najviše smo u tom uspjeli, kada smo dobili svoga kardinala.

Sada mi se čini veoma važno za naše prilike, da sinod biskupa bude što efikasnije djelovao u centralnoj upravi univerzalne crkve u Rimu i da, barem katkada, prema diskreciji Svetoga oca, bude radio kao pravi koncil, a ne samo kao papin savjet.

Dakle koliko nam je stalo do integralnog sačuvanja papinskog primata, toliko želimo da se afirmira i biskupski sinod i da ovaj ne bude kao neka *immago mortis* (slika smrti). Naš narod, na granici istoka i zapada, ima duboko i životno osjećanje za papin primat pa smo i kao narod, kroz vjekove, za tu svoju vjeru dosta toga i pretrpjeli.

Ali danas želimo da se otvorimo prema braći pravoslavcima. Želimo se s njima susresti u ekumenskom razgovoru i zajedničkoj molitvi za sjeđinjenje. Želimo zaboraviti na poteškoće iz prošlosti i pokazati da je i kod nas episkopat vitalan.

Mislim da je to bila glavna misao i biskupa Strosmajera na Vatikanском I saboru, samo tada pitanje nije bilo pravilno postavljeno.

Mi smo biskupi u Jugoslaviji već počeli uspostavljati kontakte s pravoslavnim biskupima, kojih ima, ako se ne varam, 25 s njihovim patrijarhom u Beogradu na čelu. Ti kontakti unášaju novu atmosferu u naše odnose. Mislim da je to koncil dobro predvidio i da smo se mi držali, s obzirom na ekumenizam, posve pravilno. Ne bih ni danas imao što ispravljati u svojoj koncilskoj bilježnici.

Ipak smatram da će trebati još duga priprava, dok budemo mogli u praksi priznati, a ne samo u teoriji, vrijednost sakramenta euharistije, svete mise i ostalih sakramenata, izuzevši sv. krštenje, koje smo i prije ne samo teoretski, nego i praktički priznavali, to jest tko je bio kršten u pravoslavnoj crkvi, nije trebao da bude ponovno kršten u katoličkoj crkvi.

U toj ekumenskoj praksi moramo se čuvati indiferentizma i mi i pravoslavci.

Što se tiče protestantizma, njega u mojoj biskupiji skoro nema, pa se tim nisam u koncilu mnogo zanimao. Opazio sam da su u koncilu mnogo oštrije nastupali prema protestantskim zabludama Englezi, nego Nijemci. Sjećao sam se, prigodom rasprave o protestantizmu, moga prijatelja, bivšeo pastora u Splitu, g. Đorđa Kalezića i njegovih adventista. Za sve nas je koncil bio velika škola, u kojoj smo se učili tvrdo, još tvrđe nego prije, držati svoju nauku, a poštovati, još više poštovati nego prije, protivne nauke, osobito nauke odjeljene kršćanske braće.

U mojoj biskupiji, kao i na čitavom jadranskom primorju, drži se služba Božja na staroslavenskom jeziku, a na rimskom obredu. Prema tome ja sam učenik svetoga Ćirila i Metoda. To nisam nikada zaboravio, ni onda kada sam bio sam, usred zapadnih biskupa, koji su nekada znali biti, osobito prve godine, odlučni latinaši. Ta je činjenica determinirala moje držanje s obzirom na očuvanje glagolice u svetoj misi i s obzirom na uvađanje narodnog jezika, u što većoj mjeri, u sve obrede. Nalazim u svojoj bilježnici, da sam tražio da se svi obredi, uključujući i kanon, drže na narodnom jeziku. To je bilo 1962.

Taj sam prijedlog izrekao, iako sam znao, da on neće biti u ovom saboru primljen. Baš stoga sam i branio glagolicu.

Jezik naime staroslovenski, kojim mi biskupi na Jadranskom moru govorimo svetu misu, od najstarijih vremena, potječe iz vremena sv. Ćirila i Metoda (IX st.) pa nije u cijelosti narodu razumljiv. Ali taj jezik ima svoju veliku ekumensku vrijednost, jer je to isti jezik kojim se služi liturgija u Moskvi i Beogradu, samo što pravoslavni Slaveni imaju bizantinski obred, a mi katolički Slaveni rimski obred.

I kada na tu pojavu mislimo, da smo naime mi katolici Slaveni (Hrvati) u neposrednoj blizini Rima (Split nije dalje od Rima nego Milan) sačuvali svoj slavenski jezik u liturgiji, osjećamo posebnu zahvalnost prema svetoj Stolici, koja nam je to omogućila. Osim mise mi smo imali i sve sakramente u cijelosti najprije na staroslavenskom jeziku, a zatim, od 16 stoljeća, na živom narodnom hrvatskom jeziku. To je svakako bio veliki privilegij za nas Hrvate katolike i dokaz kako je sveta Stolica kroz vjekove gledala na nas s velikom ljubavlju zbog našeg teškog položaja kao Slavena katolika.

Zbog svih tih razloga liturgijska reforma kod nas ne izaziva nikakvih poteškoća pa mislim da će pokoncilski rad na tom području kod nas biti dosta lagan.

Još bih istaknuo, baš s ekumenskog stanovišta, važnost konstitucije za nas O Božjoj objavi. Pravoslavci su na tom području veoma tradicionalni. S obzirom na odnos apostolske tradicije i Sv. Pisma naši pravoslavci čvrsto drže da u Svetom Pismu nisu kodificirane sve objavljene istine, pače da ima nekih objavljenih istina u apostolskoj Tradiciji, koje se formalno ne nalaze u Sv. Pismu. U tom smislu mi ćemo moći tumačiti i nauku Vatikan-skog II sabora, iako to tako oštro nije u toj konstituciji formulirano. Ali historičnost evanđelja je jasno formulirana pa će nam to pomoći u našim razgovorima s pravoslavcima u Jugoslaviji. To je bio razlog moje relacije

u polemici s tadašnjim nadbiskupom, a sadašnjim kardinalom, H. Florit, u samoj koncilskoj dvorani.

Držim da će uspjeh našeg pokoncilskog rada u Jugoslaviji, a možda i u svijetu, ovisiti najviše o obnovi u svetosti nas biskupa i po tom naših svećenika, dijecezanskih i redovnih. Nama će to osobito koristiti u odnosu s pravoslavnom crkvom. Mi danas imamo daleko više sjemeništaraca i bogoslova, nego pravoslavci. I naši samostani muški i ženski su puni i prepuni. Ako mi svećenici, redovnici i redovnice uspijemo provesti u djelo reformne ideje našega koncila koje se odnose na našu svetost, onda bismo mi mogli uvelike privlačiti pravoslavne mase i izvršiti vrlo pozitivnu ekumensku ulogu na ovom području katoličke crkve. Inače sve će biti uzaludno. Stoga se veselim lijepim dekretima: O svećenicima — O redovnicima — O odgoju svećeničkih kandidata. Bez nazmetanja, u duhu tradicionalne poslušnosti, integralnog celibata i evanđeoskog siromaštva, u zdravoj pobožnosti, liturgijskoj i biblijskoj, u pravoj Kristovoj ljubavi mi bismo mogli mnogo postići. Ono što nalazim u mojoj koncilskoj bilježnici i u mojim interventima, bilo u koncilu, bilo u komisiji, i danas me veseli.

Muslimana u Jugoslaviji ima oko 1,5 milijun. To je veliki broj. Ali ih u mojoj biskupiji nema kao ni u čitavoj Dalmaciji. Oni se nalaze u Bosni i u Makedoniji. Stoga preko toga vrlo važnoga pitanja prelazim. Dodajem samo da sam se u mojoj bilježnici i u pismenim interventima borio za što bolje odnose s muslimanima.

Od bitne važnosti smatram naše pokoncilske odnose s ateistima i marksistima u našoj zemlji. Mi moramo biti uvijek u obrani naših vjerskih istina i našega kršćanskoga morala, to je istina. Stoga ćemo morati u našim bogoslovijama mnogo više posvetiti pažnje studiju suvremenog ateizma, i to na samim izvorima. Sekretarijat za one koji ne vjeruju ulijeva nam velike nade. Isto tako sekretarijat za rješavanje socijalnih pitanja vrlo dobro bi nam došao. Mi nismo tražili osude ni ateizma ni marksizma. Tražili smo razjašnjenja: razloge postanka tih pojava, njihovu doktrinalnu analizu, što ima u njima istinita, što se ne može nikako prihvatiti. Koncil nije tri godine o tim pitanjima htio ni misliti pa u posljednji čas nije mogao nešto solidnijega stvoriti. To mi se čini da je neuspjeh koncila. Ali ćemo imati dva sekretarijata koji će nadoknaditi ono što je propušteno. Nalazim u mojoj bilježnici, da sam već 1962. predlagao sekretarijat za one koji ne vjeruju.

Kod nas su ta pitanja vitalna. S njima se susreće dnevno svaki naš čovjek, svako naše dijete, svaki naš mladić i svaka naša djevojka. Mi te dvije pojave vidimo u nešto drugačijem svijetlu nego što se vide na Zapadu. Nama se i sama Crkva, u svojoj dnevnoj eksistencijalnoj stvarnosti, prikazuje u nešto drugačijem svijetlu nego što se ona prikazuje npr. u Italiji, Francuskoj ili Americi. Poznato je nekima da ja kao biskup živim u jednoj sobi, u kojoj se nalazi moj krevet i moj ured. To mi nije umanjilo auktoritet, iako ne smatram da je ovo stanje idealno, jer se u skučenom prostoru ne može uredno odvijati posao. Biskup ima pravo na svoju kuću. Ja sam napokon dobio i dozvolu da takovu kuću sagradim. Ali sam namio sagraditi veću kuću, u kojoj bih htio stanovati skupa s jednim brojem svećenika u zajedničkom životu. Od prvoga dana kada sam postao

biskup, 17. XII 1950., bilo mi je jasno da se biskup mora odreći svega što ima u korist svcije biskupije. Mislim da su riječi Kristove o odricanju od svega što se posjeduje bile upravljene apostolima i njihovim nasljednicima biskupima i da se mi toga treba da držimo doslovno. Na te misli su me potakle prilike u kojima sam se našao. Zato sam se zadivio kada sam naišao na grupu biskupa na koncilu koji su imali iste misli i iste ideale. Držim da ćemo tako najbolje moći se možda jednom čak pomiriti s marksizmom, ako doslovno prihvatimo evanđeosko siromaštvo. Biskupi su na to prvi pozvani. Njih treba da slijede naši dijecezanski svećenici. U tom pravcu treba nastojati učiniti što više, jer mi se to čini vrlo važno za naše prilike. Inače bi nam netko mogao prigovoriti da se borimo za povratak izgubljenih ekonomskih i socijalnih privilegija. Ako se uspije provesti zajedničko posjedovanje materijalnih dobara među klerom tako, da svako radi koliko može, a svatko prima koliko mu treba, onda bismo mogli dati sjajan primjer kršćanskog socijalizma, tog vječnog ideala čovječanstva.

Nalazim zapisano u svojoj bilježnici da sam o tom govorio u koncilskoj dvorani 23. X 1963.

I na taj intervenciju nisu me potakle prilike na Zapadu, nego upravo naše pastoralne potrebe.

Konstitucija »Crkve u suvremenom svijetu« je od bitne važnosti za naš odnos prema ateistima i marksistima. Tu se pokazuje koliko Crkva može doprinijeti za izgradnju čovjekove »male sreće« na zemlji. Marksisti nas vjernike stalno kore da mi otuđujemo čovjeka od ove zemlje. Naprotiv je istina, da mi doprinosimo čovjekovoj sreći na zemlji. Međutim kod toga nam je stalo da se sačuvaju tradicionalna načela našeg objektivnog morala. Isto tako sam bio mišljenja da treba sačuvati našu tradicionalnu dogmatsku nauku u njezinoj suštini. Uvijek mi se je činilo da možemo iz naših tradicionalnih principa izvući vrlo suvremenu i smiono naprednu pastoralnu teoriju i praksu.

Sve to nalazim zapisano u svojoj koncilskoj bilježnici. Na temelju tih načela nastupao sam i u koncilu i u Mješovitoj komisiji.

Obradovao sam se, kada sam čitao govor pape Pavla VI, koji je održao dne 14. I o. g. i u kojem je rekao: »Da uskladi ponosno čuvanje istinskih kreposti, karakterističnih za tradiciju, sa slobodnim i originalnim tumačenjem modernog genija: iskreni katolik koji se stavi u konzervativnu i reformatorsku koncilsku školu, može velikodušno i elegantno riješiti taj problem...«

Mislim da će nam i deklaracija »O vjerskoj slobodi« pomoći u našem odnosu s raznim vjerskim zajednicama i sa samim ateistima u našoj Zemlji. To je direktiva, i to dobra direktiva, za praksu. Mogli bismo čak reći da ta deklaracija više odražava sadašnju praksu, nego sam teoriju. Događa se naime da nekada praksa ide ispred teorije. A naša teorija o vjerskoj slobodi nije ni definitivno ni bez prigovora riješena u toj deklaraciji. Zato na području teorije nalazim kolebanja u svojoj toliko spominjanoj bilježnici.

Za nas je međutim najvažnije, da ćemo imati od sada mnogo širu platformu za dijalog sa svim vjerskim zajednicama i s ateistima u našoj Zemlji.

FRANE FRANČIĆ